

Steppa omnämner Eusebios och hans sätt att kritisera millenarismen. Det kunde ha gjorts utförligare, speciellt beträffande Eusebios tidiga verk, såsom *Demonstratio Evangelica*, och deras förhållande till senare verk skrivna efter den konstantinska vändningen. Intressant är att Jes. 2:2-4 tolkas på två olika sätt i Eusebios verk. Före den konstantinska vändningen återspeglar texten enligt Eusebios den eskatologiska framtiden men i Jesaja-kommentaren tolkas denna text som en hänvisning till Konstantins ständiga byggnadsprojekt i det heliga landet. (För mer om detta se t.ex. M. J. Hollreich, *Eusebius of Caesarea's Commentary on Isaiah* (1999).)

Var och en som vill ha en kort och begriplig inledning till Messiasmatiken i tidig judendom och kristendom har stor nytta av detta verk. Boken innehåller också en utförlig litteraturlista och förklaringar till centrala begrepp. Just därför är boken också ett fint läromaterial. Jag rekommenderar boken till var och en och önskar att den kommer att användas just som undervisningsmaterial.

Antti Laato
Professor, Åbo

Francesca Murphy & Christopher Asprey (red.): *Ecumenism Today: The Universal Church in the 21st Century* (Hampshire: Ashgate, 2008), 222 sid.

Ecumenism Today: The Universal Church in the 21st Century är en antologi som leder sina läsare rakt in i den samtida ekumeniska debatten. På ett färgstarkt och realistiskt sätt illustrerar antologins essäer det ekumeniska samtalets komplexitet. Samtidigt lämnar de konkreta bidrag till den fortsatta dialogen. I sina bidrag ger författarna på intet sätt uttryck för någon samstämmighet. Snarare är boken ett forum för rättfram konversation mellan företrädare för olika kristna traditioner. Skilda övertygelser lämnas inte utanför debatten, utan läggs fram för att undersökas och dryftas. Med övertygelsen om att konfessionella lojaliteter inte missgynnar ekumeniken utan snarare bildar ramverket för en uppriktig ekumenisk dialog, framhåller varje författare sin konfessionella identitet. De olika konfessionella perspektiven lyfts fram som resurser i sökandet efter lösningar på de svårigheter som den ekumeniska rörelsen står inför idag. Den ”vinter” som den ekumeniska rörelsen sägs befinna sig i tas på största allvar av bokens författare. I en vilja att bidra till ett förnyat engagemang och intresse för ekumenik belyser de ekumeniska möjligheter och dilemman både utifrån praktiska och teoretiska perspektiv. Boken, som innehåller tretton essäer, är således uppdelad i två delar: en praktiskt orienterad del kring ”teologisk ekumenik” och en teoretiskt betonad del kring ”ekumenisk teologi”. I epilogen beskrivs den religiösa

förföljelsens ekumeniska implikationer. Det ekumeniskt teologiska avsnittet är indelat i tre sektioner där frågor kring nattvard, auktoritet, enhet och schism behandlas. Det är kyrkornas interna, konkreta verklighet som står i centrum för analysen. Abstrakta enhetskoncept ges där emot inte mycket uppmärksamhet. Inte heller de externa, sociopolitiska frågor som länge intagit en viktig plats i det ekumeniska arbetet. Istället ger sig författarna i kast med just sådana interna frågor som ofta åsidosatts för att de röjt kyrkornas splittring.

En återkommande tes är att roten till kyrkornas splittring står att finna i ecklesiologin. Denna tes utvecklas i olika riktningar. Å ena sidan befaras de skilda ecklesiologiska synsätten tyda på en allvarlig och djup splittring i föreställningen om Gud, då ecklesiologin kan förstås som en reflektion av relationen mellan Gud och människa. Den ecklesiologiska splittringen har, utifrån detta perspektiv, fört den ekumeniska rörelsen in i en återvändsgränd. Å andra sidan ifrågasätts vikten av ecklesiologisk enhet för den framtida ekumeniska rörelsen. Till och med själva existensen av en splittring ifrågasätts och kriterierna för vad som fastställer splittringen läggs fram för granskning. Enheten söks bortom ecklesiologin, i den familjegemenskap där Gud är förälder och varje kristen Guds barn. Med utgångspunkt från detta synsätt är de kristna alltid enade, oavsett ecklesiologiska splittringar. Emellertid är behovet av ecklesiologiska perspektiv i det ekumeniska samtalet den centrala utgångspunkten för antologin. En ecklesiologisk modell som särskilt lyfts fram är *communio*-ecklesiologin. Den finner sin puls i nattvarden och kyrkornas konkreta verklighet, samtidigt som den hämtar inspiration i läran om treenigheten. Den ställer den trinitariska relationaliteten som modell för människors relationer till varandra och till Gud. Det konstateras att nattvarden kunde ha varit det starkaste uttrycket för kristen enhet, men att diskussionerna kring nattvardsfrågan snarast för tankarna till kristen oenighet. Nattvardsfrågan ägnas stor uppmärksamhet i antologin och författarna försöker, stundom genom tålmodiga resonemang och stundom genom provokation, att finna nya vägar framåt. Likaså ger frågan om auktoritet upphov till livliga och rakt motsatta resonemang. Den ekumeniska rörelsens behov av enade principer och inre samling bejakas, men om vägen dit råder delade meningar. De ekumeniska dokumentens auktoritet framhålls. Samtidigt debatteras påvens roll och bidrag till den ekumeniska rörelsens liv. Encyklikan *Ut Unum Sint* bildar utgångspunkt för flera av antologins essäer och den katolska kyrkans ökade intresse för ekumeniken understryks, men för flera av antologins författare är påveämbetet likväl en stöttesten.

De olika konfessionella perspektiven genomsyrar antologin. Meningarna går dock isär i frågan om hanteringen av olikheterna. Skillnader betraktas å ena sidan som hinder och betoningen läggs vid de gemensamma

nämarna. I epilogen utmålas de konfessionella skillnadernas obetydlighet i situationer av förföljelse och nöd. Å andra sidan höjs röster för olikheternas relevans i den ekumeniska rörelsens liv. De framhåller att existensen av olika konfessionella perspektiv är en förutsättning för ett ekumeniskt samtal som ömsesidigt berikar. Ekumeniken liknas vid ett utbyte av gåvor kyrkorna emellan. Åstadkommandet av en sådan dialog är ett av bokens huvudsyften. Genom de perspektivmöten som antologin gestaltar ställs läsaren mitt i den ekumeniska debatten. Det hör till bokens styrkor att läsaren i varje essä får ta del av ett konfessionellt inifrånperspektiv och att antologin som helhet belyser ekumeniska frågor utifrån så många olika ståndpunkter. Uppriktigheten i inläggen banar väg för nya infallsvinklar, men skapar också friktion. Den bittra tonen i somliga essäer kan emellanåt få läsaren att tvivla på att bokens syfte att skapa berikande dialog kommer att uppfyllas. Emellertid bidrar uppriktigheten och det faktum att konsensus inte ses som ett mål till ett fritt flöde av nya och originella idéer. Denna bok lämnar många tänkvärda och intressanta bidrag till den samtida ekumeniska debatten. Att den dessutom är skriven av kunniga och insatta författare gör den mycket läsvärd.

Sara Gehlin
Doktorand, Lund

Sofie Hamring, O.P.: *Om jag glömmet dig, Jerusalem: Möten mellan judendom och kristendom* (Stockholm: Artos, 2009), 247 sid.

Dominikansystemen Sofie Hamring kom hösten 2006 till Jerusalem för ett sabbatsår. Där möter hon konkret den judiska traditionen. Särskilt berörs hon av judarnas fester. Men först reflekterar hon kring "berget som Herren har utvalt", Jerusalems grund och de perspektiv som utgår från denna stad. Hon blir inbjuden att delta i olika högtider: den judiska nyårsfesten (rosh hashana); den stora försoningsdagen (jom kippur); lövhyddohögtiden (sukot); torans glädjefest (shemini atseret); tempelinvigningsfesten (chanuka); sabbaten; purimfesten (purim); påsken (seder pesach); veckohögtiden (shavuot). Vid varje fest beskriver syster Sofie med kunskap och inlevelse sin erfarenhet. Hon vill själv förstå och också förmedla till läsaren, hur en kristen kan fördjupa sin egen tro med hjälp av Jesus som firat många av dessa fester. I sin glädje över upptäckten av den judiska traditionen bortser hon emellertid inte från de problem som palestinierna fått av Israels ockupation.

Det finns få böcker, svenska eller utländska, som på ett så inännande sätt beskriver de judiska festerna. Boken avslutas pedagogiskt med en förklarande ordlista

och en litteraturförteckning. Studerande i bibelkunskap skulle ha stor nytta av boken.

René Kieffer
Professor emeritus, Lund

Peter Weigel: *Aquinas on Simplicity: An Investigation Into the Foundations of His Philosophical Theology* (Oxford: Peter Lang, 2008), 265 sid.

I förmodern teologi var gudomlig enkelhet (*simplicitas Dei*) ett givet inslag i gudsläran. Läran innebär att Gud inte har några delar, egenskaper eller någon form av metafysisk eller annan sammansättning. Enkelhet med avseende på Gud står därmed i via negativa traditionen. Men enkelhet innebär också att Gud är sin essens, d.v.s. om det inte finns någon form av sammansättning i Guds väsen så är Gud sin essens. För Thomas av Aquino var gudomlig enkelhet en grundläggande och central idé som genomsyrade såväl gudslära som alla andra delar i den kristna trosläran (*theologia sacra*). Läran har i modern tid fått utstå mycket kritik och dess anhängare är i dag en förkrympt minoritet. Men det betyder inte att läran har glömts bort helt. I samtida analytisk religionsfilosofi har det skrivits mycket om gudomlig enkelhet och relaterade gudomliga attribut som oföränderlighet och evighet. Ofta har filosofer lidit av en avsaknad av historisk och filosofisk känslighet inför förmodernerna tankeformer. Sålunda har klassiska läror som gudomlig enkelhet avfärdats som absurda helt enkelt för att de inte passar in i den analytiska filosofins ramverk. I modern tid är det Alvin Plantingas kritik av Thomas av Aquinos syn på gudomlig enkelhet (*Does God have a Nature?*, 1982) som har satt igång debatten ånyo. Weigels bok är inte främst ett inlägg i en pågående debatt. Weigels mål är att utifrån Thomas texter framställa läran mot bakgrund av hans metafysiska åtaganden. Det finns dock gott om referenser till den samtida debatten och nyanserade försök att förmedla Thomas idéer till den analytiska filosofin. Peter Weigels bok är en av få fullängdsmonografier om gudomlig enkelhet. Den enda engelska motsvarigheten i modern tid torde vara Christopher Huges kritiska *On a Complex Theory of a Simple God*. Weigel är snarare en utläggare och försvarare av Thomas enkelhetslära.

I första kapitlet utlägger Weigel enkelhet utifrån olika texter hos Thomas. Här visas det hur idén har utvecklats och integrerats allt mer under Thomas karriär. Andra kapitlet är en genomgång av ett antal metafysiska begrepp och distinktioner (sammansättning, materia/form, substans/accidens, essens/existens, potens/aktualitet) som är oundgängliga för en rätt utvärdering och förståelse av gudomlig enkelhet. Detta kapitel utgör i sig en kort men grundlig introduktion till (en) thomistisk metafysik.